

ONA TILIDAN INTERFERENSIYA: O‘ZBEK VA XITOIY TILLARI STRUKTUR FARQLARINING TALABALARGA TA’SIRI

Usmonaliyeva Muxlisa Axmadjon qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

Sharq filologiyasi fakulteti,

Xitoy filologiyasi kafedrası stajyor-o‘qituvchisi,

E- mail: muhlisausmonaliyeva@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada o‘zbek tilida so‘zlashuvchi talabalarining xitoy tilini o‘rganish jarayonida uchraydigan interferensiya holatlari lingvistik va metodik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. O‘zbek va xitoy tillarining tipologik jihatdan farqlanishi — biri agglutinatív, ikkinchisi izolyativ tizimga mansubligi — fonetik, morfologik, sintaktik va semantik darajalarda o‘rganuvchilar nutqiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi ko‘rsatiladi. Tadqiqotda tonlarning o‘zbek tilida mavjud emasligi, so‘z tartibi farqlari, grammatik morfemalarning qo‘llanishi, leksik-semantik nomuvofiqliklar, pragmatik muloqot me‘yorlari bo‘yicha interferensiya misollari yoritiladi. Maqola xitoy tili o‘rgatishda ona tili ta’sirini hisobga olish zarurligini ilmiy asoslab, o‘qituvchilar va til ta’limi bo‘yicha tadqiqotchilar uchun amaliy-uslubiy tavsiyalarni o‘z ichiga oladi.*

Kalit so‘zlar: *Xitoy tili, interferensiya, ona tili ta’siri, agglutinatív til, izolyativ til, grammatik struktura, fonetik xatolar, tonlar tizimi, so‘z tartibi, leksik-semantik interferensiya, kontrastiv tahlil, kommunikativ metod, xatolar tahlili, lingvodidaktika.*

KIRISH

Til o‘rgatish jarayonida ona tili o‘rganuvchining ikkinchi tildagi nutq faoliyatiga kuchli darajada ta’sir ko‘rsatadi. Bu ta’sirning eng muhim ko‘rinishlaridan biri interferensiya bo‘lib, u ona tilining fonetik, grammatik, leksik yoki pragmatik me‘yorlarining chet tiliga ko‘chib o‘tishi natijasida yuzaga keladi. O‘zbek tilida so‘zlashuvchi talabalarining xitoy tilini o‘rganish jarayonida uchraydigan xatolar ko‘pincha ushbu interferensiya mahsuli hisoblanadi.

Quyidagi maqolada o‘zbek va xitoy tillarining fonetik, morfologik, sintaktik va semantik farqlari tahlil qilinib, ular talabalarda qanday xatolarga olib kelishi hamda bunday interferensiyani kamaytirish bo‘yicha samarali usullar ko‘rib chiqiladi.

Interferensiya — bu ona tili qoidalarining chet til qoidalariga ongli yoki ongsiz tarzda ko‘chib o‘tishi natijasida yuzaga keladigan xato, buzilish yoki o‘zlashtirishdagi qiyinchilikdir. Xitoy tilini o‘rganuvchi o‘zbek talabalarida interferensiya quyidagi sohalarda namoyon bo‘ladi:

- Fonetik interferensiya – tovushlarni noto‘g‘ri talaffuz qilish, tonlarni farqlay olmaslik.
- Grammatik interferensiya – grammatik strukturalarni ona tili modeliga muvofiq qurish.

- Leksik interferensiya – ma’nosi o‘xshash so‘zlarni noto‘g‘ri qo‘llash.
- Pragmatik interferensiya – nutqni vaziyatga mos tuza olmaslik (bir xil murojaat shakllari).

Bu jarayonni inobatga olgan holda o‘qituvchi o‘rgatuv strategiyasini moslashtirishi, interferensiya xavfi yuqori bo‘lgan birliklar bilan maqsadli ishlashi lozim.

O‘zbek tilida ton yo‘q, xitoy tilida esa to‘rt asosiy ton + neytral ton mavjud. Shu sababli talabalar:

- tonni umuman talaffuz qilmaydi;
- noto‘g‘ri ton ishlatib, so‘z ma’nosini o‘zgartirib yuboradi;
- gap ohangini o‘zbekcha shakllantiradi.

Masalan, *mā* (оһа) va *mǎ* (от) farqlanmasligi interferensiyaning aniq ko‘rinishidir.

O‘xshash tovushlarning salbiy ta’siri

- O‘zbek tilidagi q/k/g tovushlari bilan xitoycha q, k, g artikulyatsiyasi mos kelmasligi.
- Ü tovushining o‘zbek tilida yo‘qligi sabab noto‘g‘ri talaffuz qilinishi.
- Portlovchi va aspiratsiyalangan tovushlarni farqlashdagi qiyinchiliklar.

Agglutinatив va izolyativ tuzilma farqi. O‘zbek tilida grammatik ma’no affiksalar orqali, xitoy tilida esa so‘z tartibi, yordamchi so‘zlar va kontekst orqali ifodalanadi.

Shu sabab talabalar xitoy tilida:

- ortiqcha affiks izlaydi;
- so‘z tartibini o‘zbekcha quradi;
- o‘tmish yoki kelasi zamon belgisi sifatida affiks qidiradi.

So‘z tartibi: S–O–V va S–V–O

O‘zbekcha: *Men kitob o‘qidim*. Xitoycha: *Wǒ kànshū le*.

O‘zbek talabasi ko‘pincha obyektни fe‘l oldiga qo‘yishdan tashqari, fe‘lni gap oxiriga ko‘chirishga intiladi → O–V interferensiyasi.

“Le”, “Guo”, “Zhe” kabi yordamchi strukturalarni noto‘g‘ri qo‘llash

Bular o‘zbek tilida yo‘qligi sabab:

- ular yo umuman qo‘llanmaydi,
- yoki noto‘g‘ri joyda ishlatiladi.

Masalan, *Wǒ qù le Shànghǎi*. (Men Shanxayga bordim)

Talabalar ko‘pincha leni tashlab yuboradi yoki har bir fe‘lga qo‘shib yuboradi.

Bir so‘zli va ko‘p ma’noli birliklar farqi. Xitoy tilida ko‘plab so‘zlar kontekst orqali aniqlanadi. Masalan: *shǒu* – qo‘l, bosh, yetakchi, asosiy...

O‘zbek talabasi har bir so‘zni o‘zbekchaga “bitta tayyor ma’no” bilan o‘girishga harakat qiladi, natijada semantik interferensiya kuchayadi.

O‘zbekcha kalkalash muammosi. Talaba gapni so‘zma-so‘z o‘zbekcha tarzda xitoychaga ko‘chiradi:

- *Men uyga borayapman*. → *Wǒ qù jiā-le* (xato).

Sababi: o‘zbek tilida fe‘l kategoriyalari ko‘p, xitoy tilida esa vaziyat ohang orqali belgilanadi.

Pragmatik va madaniy interferensiya. Xitoy tilida murojaat shakllari, hurmat darajalari, kichik nutq etiketlari o‘zbek tilidan farq qiladi.

Masalan:

• O‘zbekcha: “O‘qituvchi, savolim bor edi.”

• Xitoycha: “Lǎoshī, wǒ yǒu gè wèntí.” — *aka, opa, amaki, opa-singil* kabi murojaatlar xitoy tilida boshqa vazifani bajaradi.

O‘zbek talabasi samimiylik darajasini noto‘g‘ri baholashi mumkin.

Kontrastiv tahlil asosida o‘qitish. O‘qituvchi har bir yangi mavzuni o‘zbek tili bilan taqqoslash asosida tushuntirishi lozim.

Fonetik drillar va ton mashqlari. Tonlarni alohida ko‘nikma sifatida shakllantirish: minimal juftliklar, audiomashqlar, ritmik talaffuz.

Struktura bo‘yicha modellashtirish. Talabaga sintaktik qoliplarni o‘rgatish:

• SVO modeli

• Fe‘l + le modeli

• Shartli konstruksiyalar

Kommunikativ vazifalar orqali interferensiyaning kamaytirish. Rollar, dialoglar, kommunikativ o‘yinlar interferensiyaning tabiiy ravishda yo‘q qiladi.

Xatolarni tizimli tahlil qilish. Talabalarning xatolarini interferensiya turiga ko‘ra tasniflash va tahlil qilish metodikani ancha kuchaytiradi.

XULOSA

O‘zbek va xitoy tillari tipologik jihatdan keskin farq qiladi, bu esa talabalarda interferensiya ehtimolini kuchaytiradi. Ona tilidan o‘tuvchi fonetik, grammatik, leksik va pragmatik xatolar xitoy tilini o‘zlashtirish jarayonini sekinlashtirishi mumkin. Shu bois til o‘qitish jarayonida kontrastiv tahlil, fonetik mashqlar, kommunikativ yondashuv va xatolarni tizimli tahlili kabi metodlar qo‘llanilishi zarur. Interferensiya sabablarini chuqur o‘rganish xitoy tilini o‘zbek auditoriyasida samarali o‘qitishning nazariy va amaliy asoslarini yanada takomillashtiradi.

ADABIYOTLAR:

1. Abduazizov A. *Umumiy tilshunoslik*. – Toshkent: Universitet, 2010.
2. Bozorov O., Xudoyberganova M. *Tilshunoslikka kirish*. – Toshkent: Nodirabegim, 2018.
3. Nazarov B. *O‘zbek tili grammatikasi: Morfologiya*. – Toshkent: Fan, 2014.
4. Rahmatullayev Sh. *O‘zbek tilining so‘z yasalishi*. – Toshkent: Fan, 1996.
5. Hakimov S. *Xitoy tili nazariy grammatikasi*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
6. Mamatqulova G. *Xitoy tili o‘qitish metodikasi*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
7. Jo‘rayev A. *Til o‘rgatishda interferensiya: nazariya va amaliyot*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
8. Usmonova D. *Xitoy tili fonetikasi: o‘quv qo‘llanma*. – Toshkent, 2022.